

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

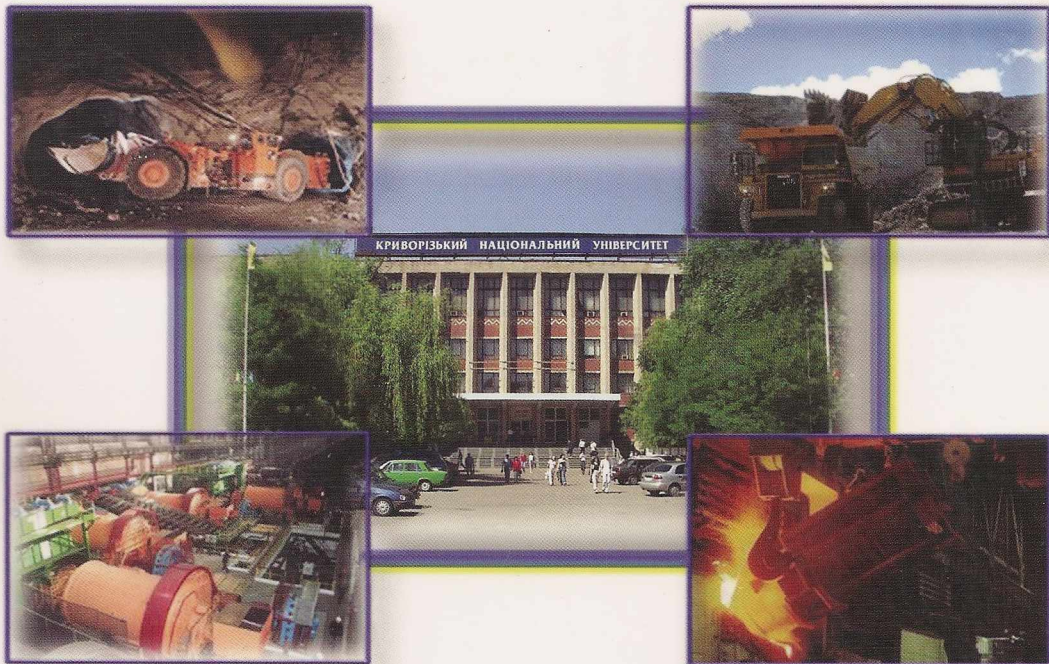
ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Міжнародна науково-технічна конференція

Матеріали конференції

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ
ТА СУСПІЛЬСТВА**

Т о м 2

22-25 травня 2013 року

Кривий Ріг

УДК 94(477.51).06

Н. М. ТОВСТОЛЯК,

канд. істор. наук, доцент

Криворізький педагогічний інститут

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ТЕХНІЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ МАЄТКІВ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМЦІВ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Історія маєткового господарства початку ХХ ст. до нашого часу залишається малодослідженою проблемою української історичної науки, більшість дослідників віддає перевагу соціально-політичним питанням, залишаючи поза увагою технічну реконструкцію маєтків українських підприємців. Вивчення архівних документів свідчить про те, що наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. садибні та господарські комплекси маєтків відомих підприємців мали сучасне технічне обладнання, яке використовували в побуті та на виробництві. В першу чергу це стосується маєтків цукрової галузі виробництва, власники цукрових плантацій та заводів вкладали значні гроші в переобладнання своїх підприємств, механізацію сільського господарства, а зразкові садибні комплекси не лише свідчили про рівень багатства власника та його культурні запити, але у разі необхідності могли виступати як матеріальна застава в комерційних операціях. Технічна реконструкція відбувалася в двох напрямках: на побутовому рівні в садибних комплексах та виробничих процесах. Коротко розглянемо їх на прикладі Парафіївського маєтку знаменитого сумського сахарозаводчика, мецената та громадського діяча Павла Івановича Харитоненка.

П. І. Харитоненко придбав Парафіївський маєток у 1897 р., роботи по реконструкції Качанівської садиби та Парафіївського цукрового заводу на початку ХХ ст. проводилися одночасно з аналогічними роботами в Миколаївському, Угрюдському, Янковському, Красноярузькому, Пархомовському маєтках. До проведення робіт було залучено провідні українські та російські підприємства, нові матеріали та технології, місцевих майстрів. Під час перебудови Качанівської садиби маєтку було запроваджено багато нового, що надавало можливість не лише комфортно жити, але й оперативно керувати виробничими процесами в маєтку, завжди мати зв'язок з іншими підприємствами та населеними пунктами. Тому вже наприкінці ХІХ ст. маєток був телефонізований. Телефонний зв'язок на той час був винятком, рідкістю, телефонне обладнання було поставлено та встановлено фірмою «Губер К. і К». В маєтку було 20 номерів, половина з них була встановлена на цукровому заводі та економіях маєтку, половина – в палацово-парковому комплексі Качанівської садиби. Телефонні апарати були двох типів – настільні та стінні, вони були встановлені в кабінетах П. І. Харитоненка, його зятя князя М. О. Урусова, в приміщенні садибної електростанції, у флігелі архітектора Г. Шольца, який керував реконструкцією садиби, каретної, їдальні для службовців та інших.

Садиба Качанівка та Парафіївський завод мали свої електростанції, їх струм використовувався для освітлення приміщень, але з 1914 р. в умовах воєнної економії приміщення освітлювалися свічками та керосиновими лампами. В приміщенні електростанції було встановлено імпортований 16-сильний локомотив компаунд з круглою топкою, колосниками на чавунних ніжках, з площадками, колесами та двома маховиками. Локомотиві приводили в дію динамо-машини, що працювали на сирій нафті. Локомотив – пересувний паровий двигун, який поєднував у своїй конструкції паровий котел з топкою для вироблення пару та парову машину, що перетворила енергію нагрітого пару в енергію обертів валу. До локомотиву були підключені дві пральних машини, на горіщі було приміщення для сушіння білизни. При електростанції було приміщення для автомобіля князя М. О. Урусова. Родина П. І. Харитоненка була однією з небагатьох в Україні, яка на початку ХХ ст. пересувалася на велику відстань на автомобілях.

Представляє інтерес опалення садиби, у парадних та житлових приміщеннях було влаштовано центральне опалення, а також власники любили каміни, яких було близько 20. В каміни часто вставляли тагани, що дозволяло збільшити їх ефективність з 20 до 70-80 відсотків. Переважна більшість камінів були напіввідкритими. Для будівництва камінів використовували спеціальну камінну глазуровану облицювальну цеглу фірми Мольденгауера та жароміцне керамічне скло. До нашого часу ще частково збереглися рештки системи

повітряного опалення системи М. О. Амосова. Вперше його почали використовувати в столичних апартаментах російської імператорської родини, але після вдосконалення самої системи опалення, зменшення ризику виникнення пожеж, власники багатих будинків та палаців почали влаштовувати у себе амосівську систему опалення. Тепле повітря подавалося також під паркетну підлогу, тому поєднання двох систем опалення забезпечувало постійну температуру в залах та кімнатах.

Всі вікна качанівського садибного дома в процесі перебудови були заклені високосортним так званим «бемським» склом, яке отримало свою назву від чеського (богемського) скла та було чистим, прозорим. Його шліфували на глиняних плитах, воно мало ідеальну поверхню. Частково скло збереглося до нашого часу та вигідно відрізняється від сучасного скла. Скло для садиби поставила фірма Політова.

Для забезпечення будівельних робіт в с. Парафіївка було побудовано гофманську піч, продукція якої була більш якісною порівняно з цеглою невеликих маєткових цегляних заводів, що працювали з давніх часів за старими технологіями. Спеціальну цеглу для виробничих приміщень заводу завозили з інших регіонів України та Білорусі. М. Я. Кутирнін та Г. Подем були поставлені мармурові каміни, чавунні баляси, поручні, ґрати були поставлені братами Ігнатієвими. Фірмою «Кос і Дюр» було поставлено метлаську плитку для підлоги, яка збереглась до нашого часу в чудовому стані. На початку ХХ ст. обладнання для маєткового господарства та виробництва стали виготовляти Сумські машинобудівні майстерні, основним акціонером яких був П. І. Харитоненко, що свідчить про те, що з метою зниження цін на імпортне обладнання та необхідністю забезпечити безперервний виробничий процес на своїх підприємствах, українці намагалися організувати багатогалузеве господарство, яке давало прибутки та в значній мірі забезпечувало їх всім технічним обладнанням.

Для забезпечення холодною водою качанівського палацу було побудовано у 1900 р. абіссінський колодязь, вода з якого подавалася в прибудовану до палацу вежу. По системі водогінних труб вода поступала в ванні кімнати палацу, був влаштований також підігрів води. Окрім ванних кімнат було побудовано дворянську баню. До нашого часу в хорошому стані збереглась система каналізації та водовідведення. Біля палацу було вимощено 335 саж. кам'яної мостової. Палац та господарські споруди мали витяжну систему та стінну систему вентиляції.

Для збереження продуктів використовували наряду з традиційними погребами та льодовнями, у буфетній кімнаті палацу знаходилася шафа-льодовня з дерева з двома дверцятами, усередині цинкова з ящиком для льоду та ящиком для води.

Для сільськогосподарського виробництва П. І. Харитоненко придбав локомотиви Неспју-Рустон-Проктора, Клейтона, Суханова, Рансома. На цукрових плантаціях маєтку використовували численні плуги Сакка, Еккерта, почвозаглиблювачі Рязанського, сівалки Еккерта, Менделя, Гузієра, жнивварки Ельверті, молотильні гарнітури Клейтона і Шульворті, Рустона Протора та інші машини та механізми. У 1903 р. П. І. Харитоненко у Гельсінга і Гримма в Любаві було придбано паровий плуг, який коштував 33881 карбованець. Архівні матеріали свідчать про те, що значна частина українських підприємців мала маєтки з високою технічною культурою.

Вищезгадане дозволяє вивчати технічний аспект маєткової культури за допомогою інженерного обладнання, побутових пристроїв, машин та механізмів, які використовували в спорудах та виробничому процесі. Це майже невивчена складова нашої культури, що покликана була забезпечувати комфортні умови життя та збереження унікальних художніх скарбів, які були розміщені в житлових будинках. Результати технічної реконструкції маєтків українських підприємців початку ХХ ст. підтверджують високий рівень розвитку української промисловості, інтерес українців до розвитку національних підприємств. Велика доброчинна та меценатська діяльність була обґрунтована не лише патріотичними та моральними почуттями, але й необхідністю забезпечити оптимальні умови для роботи та життя своїх робітників та адміністративного апарату.